

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Abai Kazakh National Pedagogical University

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК

«Филология ғылымдары» сериясы
Серия «Филологические науки»
Series «Philological sciences»
№ 2 (88), 2024

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Abai Kazakh National Pedagogical University

ХАБАРШЫ

ВЕСТНИК

«Филология ғылымдары» сериясы
Серия «Филологические науки»
Series «Philological sciences»
№ 2 (88)

Алматы, 2024

Абай атындағы
Қазақ ұлттық педагогикалық
университеті

ХАБАРШЫ
«Филология ғылымдары» сериясы
№2 (88), 2024 ж.

Шығару жиілігі – жылына 4 нөмір.
2000 ж. бастап шығады.

Бас редактор:
филол.г.д., проф. Абишева С.Д.

Бас редактордың орынбасары:
филол. г. д., проф. Есенова К.У.

Ғылыми редактор:
PhD, қауымд. проф. м.а. Сабинова Д.А.

Редакциялық алқа:
филол. г. к., қауымд. проф. Жиренов С.А.
филол. г. к., қауымд. проф. Сатемирова Д.А.
филол.г.д., проф., Әл-Фараби ат. ҚазҰУ
Джолдасбекова Б.У.

пед.г.д., проф., әл-Фараби ат. ҚазҰУ
Салханова Ж.Х.
филол.г.д., проф., ҚазҰҚызПУ
Кийнова Ж.К.

PhD, қауымд. проф.м.а., Т. Жүргенов ат.
Қазақ ұлттық өнер академиясы

Жалалова А.М.
филол.г.д., доцент, Таулы Алтай мемлекет-
тік университеті

Алексеев П.В. (Ресей)
филол. г.д., проф., Ресей халықтар достығы
университеті Бахтикереева У.М. (Ресей)
филол.г.д., проф., Варминь-Мазур универси-
теті Киклевич А.К. (Польша)

PhD, проф., Джордж Вашингтон универси-
теті Роллберг П. (АҚШ)

PhD, проф., Орталық Ланкашир универси-
теті Табачникова О.М. (Ұлыбритания)

Жауапты хатшы:
PhD, қауымд. проф. м.а. Серикова С.К.

Техникалық хатшы:
филол.г.к., қауымд. проф. Османова З.Ж.

© Абай атындағы Қазақ ұлттық
педагогикалық университеті, 2024
Қазақстан Республикасының
Мәдениет және ақпарат министрлігінде
2009 жылы мамырдың 8-де тіркелген
№10109-Ж

Басуға 25.06.2024 қол қойылды.
Пішімі 60x84 1/8. Көлемі 16,25 е.б.т.
Тапсырыс 316.

050010, Алматы қаласы,
Достық даңғылы, 13.
Абай атындағы ҚазҰПУ

Абай атындағы Қазақ ұлттық
педагогикалық университетінің
«Ұлағат» баспасы

МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENT

ТІЛ БІЛІМІ
ЛИНГВИСТИКА
LINGUISTICS

Алексеев П.В., Попов А.В., Орехова Т.И. Алтай в
лексиконах XVIII-XIX века: топонимия сибирского
фронта..... 5

Алексеев П.В., Попов А.В., Орехова Т.И. Алтай
XVIII-XIX ғасырдық лексиконьнда: Сібірдің фронт-
тирінің топонимиясы

Alekseev P.V., Popov A.V., Orekhova T.I. Altay in the
lexicons of the 18-19 th century: topography of the siberian
frontier

Жиренов С.А., Кульманова З.Б., Кенжебаева У.Е.
Лингвомәдени кеңістегі “Қарыз бен парыз” концеп-
тілерінің вербалданулы..... 16

Жиренов С.А., Кульманова З.Б., Кенжебаева У.Е.
Вербализация концептов “Долг и обязанность” в
лингвокультурном пространстве

Zhirenov S., Kulmanova Z., Kenzhebayeva U. Ver-
balization of the concert of “duty and obligation” in the
linguistic and cultural space

ӘДЕБИЕТТАНУ
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ
LITERARY STUDIES

Абишева С.Д. М.Мақатаев поэзиясындағы өмірдің
қасіреті мен үйлесімі..... 26

Абишева С.Д. Трагизм и гармония бытия в поэзии
М.Мақатаева.

Abisheva S. Tragedy and harmony of being in
M.Makatayev’s poetry

Ананьева С.В. Устремленные к новым просторам и
преодолевающие границы: П.Васильев, Н.Титов..... 35

Ананьева С.В. Жаңа кеңістіктерге және шекараларды
асу: П.Васильев, Н.Титов

Ananyeva S. Towards new spaces and overcoming bor-
ders: P.Vasiliev, N.Titov

Джумагалиева У.З. Романы-эссе В.Михайлова о
русских поэтах..... 40

Джумагалиева У.З. В.Михайловтың орыс ақын-дары
туралы роман-эсселері

Dzhumagalieva U. V.Mikhailov’s novels-essays about
russian poets

Казахский национальный педагогический университет имени Абая

ВЕСТНИК
Серия «Филологические науки»
№2 (88), 2024 г.

Периодичность – 4 номера в год.
Выходит с 2000 года.

Главный редактор
д.филол.н., проф. Абишева С.Д.

Зам. гл. редактора
д.филол.н., проф. Есенова К.У.

Научный редактор
PhD, и.о.ассоц.проф. Сабирова Д.А.

Редакционная коллегия:
к.филол.н., ассоц. проф. Жиренов С.А.
к.филол.н., ассоц. проф. Сатемирова Д.А.
д.филол.н., проф., КазНУ имени Аль-Фараби
Джолдасбекова Б.У.

д.пед.н., проф., КазНУ имени Аль-Фараби
Салханова Ж.Х.

д.филол.н., проф., КазНацЖенПУ
Кнынова Ж.К.

PhD, и.о.ассоц.проф. КазНАИ имени
Т.Жургенова Жалалова А.М.

д.фил.н., доцент, Горно-Алтайский
государственный университет

Алексеев П.В. (Россия)

д.филол.н., проф., РУДН

Бахтикерева У.М. (Россия)

д.филол.н., проф., Варминьско-Мазурский
университет Киклевич А.К. (Польша)

PhD, проф., Университет Джорджа
Вашингтона Роллберг П. (США)

PhD, проф., Университет Центрального
Ланкашира Табачникова О.М.
(Великобритания)

Ответственный секретарь:

PhD, и.о.ассоц.проф. Серикова С.К.

Технический секретарь:

к.филол.н., ассоц. проф. Османова З.Ж.

© Казахский национальный педагогический университет им. Абая, 2024

Зарегистрировано
в Министерстве культуры и информации РК
8 мая 2009 г. №10109-Ж

Подписано в печать 25.06.2024.
Формат 60x84 1/8. Объем 16,25 уч-изд.л.
Заказ 316.

050010, г. Алматы,
пр. Достык, 13. КазНПУ им. Абая

Издательство «Ұлағат»
Казахского национального педагогического
университета имени Абая

Пашков А.В. Пушкинская тема в романе Мухтара Ауэзова «Путь Абая»..... 44

Пашков А.В. Мұхтар Әуезовтің «Абай жолы» романындағы Пушкин тақырыптары

Pashkov A. Pushkin theme in Mukhtar Auevov's novel «Abay's path»

Смайлова Ж.А. О рецептивной интермедальности в повести А.С. Пушкина «Пиковая дама» 47

Смайлова Ж.А. А.С. Пушкиннің «Пиковая дама» повестіндегі рецептивті интермедиялдық туралы

Smailova Zh. Receptive intermediality in "The queen of spades" by A.S. Pushkin

Темиртон Г.Т., Ержанова Ф.М. Семантическая роль музыкальной культуры в казахском менталитете (на материале казахского фольклора)..... 58

Темиртон Г.Т., Ержанова Ф.М. Қазақ менталитетіндегі музыкалық мәдениеттің семантикалық рөлі (қазақ фольклоры негізінде)

Temirton G., Yerzhanova F. The semantic role of music culture in the kazakh mentality (on the basis of the kazakh folkore)

ПЕДАГОГИКА МЕН ӘДІСТЕМЕ МӘСЕЛЕЛЕРІ ПРОБЛЕМЫ ПЕДАГОГИКИ И МЕТОДИКИ PROBLEMS OF PEDAGOGY AND METHODOLOGY

Асылбекова М.С. Использование сервиса Nearpod на уроках литературы в школе..... 71

Асылбекова М.С. Мектептегі әдебиет сабақтарында Nearpod қызметін пайдалану

Assylbekova M. Using the Nearpod service in literature lessons at school

Ермекбаева Г.С. Организация групповой работы студентов-иностранцев на занятиях по русскому языку в медицинском ВУЗе..... 78

Ермекбаева Г.С. Медицина университетіндегі шетелдік студенттердің орыс тілі сабақтарында топтық жұмысын ұйымдастыру

Yermekbayeva G. Organization of group work of foreign students in Russian language classes at medical university

Ибраева Ж.Б., Каримова Б.Т. Создание вторичных текстов на уроках гуманитарного цикла..... 85

Ибраева Ж.Б., Каримова Б.Т. Гуманитарлық пәндер сабақтарында қосалқы мәтіндер құру

Ibrayeva Zh., Karimova B. Creation of secondary texts in the lessons of the humanitarian cycle

**Abai Kazakh National
Pedagogical University
BULLETIN**

Chief Editor

*Doctor of Philology Sciences, Professor
Abisheva S.*

Deputy Chief Editor

*Doctor of Philology Sciences, Professor
Essenova K.*

Scientific Editor

PhD, Associate Professor Sabirova D.

Editorial team

*Candidate of Philology Sciences, Associate
Professor Zhirenov S.*

*Candidate of Philology Science, Associate Pro-
fessor Satemirova D.*

*Doctor of Philology Sciences, Professor, Al-
Farabi Kazakh National University*

Dzholdasbekova B.

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Al-
Farabi Kazakh National University*

Salkhanova Zh.

*Doctor of Philology Sciences, Professor, Ka-
zakh National Women's Teacher Training Uni-
versity Kiyнова Zh.*

*PhD, Associate Professor, T. Zhurgenov Ka-
zakh National Academy of Arts*

Zhalalova A.

*Doctor of Philology Sciences, Professor, RUDN
Bakhtikireeva U. (Russia)*

*Doctor of Philology Sciences, Associate Profes-
sor, Gorno-Altaysk State University*

Alekseyev P. (Russia)

*Doctor of Philology Sciences, Professor, Uni-
versity of Warmia and Mazury*

Kiklewicz A. (Poland)

*PhD, Professor, George Washington
University Rollberg P. (USA)*

*PhD, Professor, University of Central Lanca-
shire Tabachnikova O. (The United Kingdom)*

Executive Secretary

PhD, Associate professor Serikova S.

Technical Secretary

*Candidate of Philology Science, Associate pro-
fessor Osmanova Z.*

©Abai Kazakh National Pedagogical
University, 2024
y of Culture and Information of the Republic of
Kazakhstan

8 May 2009 No10109-Zh/Ж

Signed in print 25.05.2024

Format 60x84 1/8. Volume 16,25
teaching and publishing lists.
Order 316.

050010, Almaty, Dostyk avenue 13,
Abai KazNPU

Publishing House "Ulagat" of the Abai Kazakh
National Pedagogical University

Knol M., Shalbayeva D., Tynbayeva G. The methodology of preventing interference in teaching English in the context of trilingual education in schools of Kazakhstan..... 95

Кноль М.В., Шалбаева Д.Х., Тынбаева Г.С. Қазақстан мектептерінде үш тілді беру жағдайында ағылшын тілін оқыту кезінде тіларалық интерференцияның алдын алу әдістемесі

Кноль М.В., Шалбаева Д.Х., Тынбаева Г.С. Методика предупреждения межъязыковой интерференции при обучении английскому языку в условиях трехязычного образования в школах Казахстана

Каранова А., Beybitova A., Isainova A. The theoretical peculiarities of dialogic approach in foreign language learning and communicative competence..... 106

Қапанова А.Қ., Бейбітова А.С., Исайнова А.А. Диалогиялық тәсілдердің теориялық ерекшеліктері, оның шет тілдерін оқытудағы мәні және коммуникативтік құзіреттілік

Қапанова А.Қ., Бейбітова А.С., Исайнова А.А. Теоретические особенности диалогического подхода, его особенность в обучении иностранному языку и коммуникативной компетенции

**ЖУРНАЛИСТИКА
ЖУРНАЛИСТИКА
JOURNALISM**

Адиширинов К.Ф. История становления и развития периодической печати города Шеки (Азербайджан)..... 113

Адиширинов К.Ф. Мезгилдің қалыптасу және даму тарихы Шеки қаласының мэрлері (Әзірбайжан)

Adishirinov K. The history of the formation and development of periodicals seals of the city of Sheki (Azerbaijan)

**ӘДЕБИЕТТАНУ
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ
ELITERARYSTUDIES**

МРНТИ 17.82.10

10.51889/2959-5657.2024.88.2.003

Абишева С.Д.¹

¹*Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан
e-mail: s.abisheva@mail.ru*

**М. МАҚАТАЕВ ПОЭЗИЯСЫНДАҒЫ
ӨМІРДІҢ ҚАСІРЕТІ МЕН ҮЙЛЕСІМІ**

Аңдатпа

Мақалада М.Мақатаевтың онтологиялық әлемінің негізгі семантикалық доминанттары анықталып, зерттеледі. Ақынның «Ойымда арман» атты бағдарламалық өлеңінде лирикалық сюжет «көңіл», «өмір», «бақыт», «жүрек» деген 4 түйінді сөзге құрылған. Мақатаевтың «Жыр кітабы» поэтикалық кітабындағы 729 өлеңнің статистикалық үлгісі осы 4 сөздің барлығы 965 рет кездесетінін көрсетті. Сипаттама олардың семантикалық және жиілік иерархиясын анықтауға мүмкіндік берді. Бірқатар өлеңдер бұл сөздердің арасында тығыз байланыс бар екенін дәлелдеді: олар көбінесе бір поэтикалық мәтіннің ішінде қатар тұрады, рифмалық қатынасқа түседі, экспрессивті эпитеттердің кешені болады. Мақатаевтың бұл сөздер кездесетін өлеңдеріне нақты талдау жасасак, өмірдегі қасіретті жеңіп, үндестік табу тек поэзия арқылы ғана мүмкін екенін көрсетеді.

Түйін сөздер: көңіл-күй, өмір, бақыт, жүрек, әмбебаптық, лирикалық қаһарман, болмыс үйлесім.

Абишева С.Д.¹

¹*Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
Алматы, Казахстан
e-mail: s.abisheva@mail.ru*

ТРАГИЗМ И ГАРМОНИЯ БЫТИЯ В ПОЭЗИИ М.МАКАТАЕВА

Аннотация

В статье определены и исследованы главные смысловые доминанты онтологического мира М.Мақатаева. В программном стихотворении поэта «Ойымда арман» («В мыслях – мечта») лирический сюжет держится на 4 ключевых словах: «настроение», «жизнь», «счастье», «сердце». Статистическая выборка из 729 стихотворений поэтической книги Мақатаева «Жыр кітабы» показала, что эти 4 слова в общей сложности встречаются 965 раз. Описание позволило выявить их смысловую и частотную иерархию. Целый ряд стихотворений подтвердил, что между этими словами существует тесная взаимосвязь: они нередко сосуществуют в пределах одного стихотворного текста, вступают в рифменные отношения, имеют при себе комплекс выразительный эпитетов. Конкретный анализ стихотворений Мақатаева, в которых встречаются эти слова, свидетельствует о том, что преодление трагического и обретение гармонии жизни возможно только благодаря поэзии.

Ключевые слова: настроение, жизнь, счастье, сердце, универсальность, лирический герой, гармония бытия

Abiseva S.D.¹

¹*Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan*

e-mail: s.abisheva@mail.ru

TRAGEDY AND HARMONY OF BEING IN M. MAKATAYEV'S POETRY

Abstract

The article defines and investigates the main semantic dominants of M. Makatayev's ontological world. In the poet's programme poem "Oyimda Arman" ("In thoughts – a dream") the lyrical plot is based on 4 key words: "mood", "life", "happiness", and "heart". Statistical sampling of 729 poems from Makatayev's poetry book "Zhir kitaby" showed that these 4 words occur 965 times. The description revealed their semantic and frequency hierarchy. Several poems confirmed a close relationship between these words: they often coexist within the same poetic text, enter into rhyme relations, and have a complex of expressive epithets. Specific analysis of Makatayev's poems, in which these words occur, shows that overcoming the tragedy and finding the harmony of life is possible only through poetry.

Keywords: mood, life, happiness, heart, universality, lyrical hero, harmony of being

Кіріспе. Мақатаевтың лирикалық қаһарманы бір мезетте тұрмысқа да, болмысқа да жатады және оны табиғи түрде қабылдайды. Болмыстың түрлі жақтары өмір сүрудің формасы ретінде тек қана жасампаздықпен байланысты емес, өйткені «шыңыраусыз шыңдардың болмайтыны» («нет вершин без пропастей» [1, 226]) тәрізді, ол адамның жеңуі тиіс кедергілер мен қиындықтарды тудыруы мүмкін. Қандай жағдай болса да, Мақатаев адамы өзіндік болмысымен ақын сияқты, – жеңімпаз:

Менің үшін түкке тұрмас еш қорлық,
Өлгенімше арпалысып жеңілмен!
(«Көкірек»)

Мақатаевтың айтуынша, бомыстың қандай факторлары тағдырға жетекшілік етеді? Оларды шығармашылық көзқарас арқылы өлең стилистикасы мен поэтикалық үзінділердің мазмұнына қарап анықтаймыз. «Ойымда арман» атты өлең шумақтарында қызықты ырғақ суреті бар. А.Байтұрсынов буындар саны бірдей болып құрылған мұндай қазақ өлеңін силлабикалық өлең үлгісіне жатқызады. Бастапқы екі 5 буынды тармақ пен 8 буынды тармақ кезектес ұйқасқа түседі де, өлең екпінін өзгертіп, ақ өлеңнің айтылуына ерекше ырғақ пен интонациялық өң береді. Алғашқы қысқалау екі тармақта айқындаушы бөлік берілсе, бастапқы екеуі жалғасын табатын ұзындау әрбір үшінші жолда ойдың негізгі түйіні беріліп отырады:

Беймаза көңіл,	Әлдене тілеп,
Белгісіз өмір.	Талпынған жүрек,
Бақытсыз өтіп барады.	Әуреге неге салады?

Әдістеме. Осы үзіндіде терең философиялық тұрғыдан ақындық болмыс әлемінің негізгі мағыналық құрандылары аталған: «көңіл», «өмір», «бақыт», «жүрек». Бір қызығы, олар бір-

құрамды құрылымдарда, атаулы және жақсыз сөйлемдерде беріліп, сол арқылы өзіне ерекше назар аудартады. Төрт сөздің үш сөзі өлең қатарының соңында ұйқасып келеді: «көңіл – өмір», «<тілеп> – жүрек». Бір-бірімен мағыналық қарым-қатынас жасай отырып, олар ақ өлеңдегі тармақ аяқталуында оқырманның күткен үмітін қанағаттандырады. Кейбір жағдайларда қарастырылып отырған өлең құрылымында төртінші сөз пайда болып, тік аллитерация көрінеді: «Беймаза», «Белгісіз», «Бақытсыз».

Мақатаевтың болмыс әлемінен ерекшеленіп алынған 4 негізгі ұғымға қысқаша түсініктеме беріп, олардың лирикалық кейіпкердің өмір кеңістігіндегі өз орнын табуында қандай рөл атқаратынын көруге талаптанып көрейік. Олардың бөгеттерден сүрінбей өтуде, қиындықтардан жеңіске, үйлесімділікке жетуде қалай көмектесетінін түсіндіруге талпыныс жасайық.

Біздерге Мақатаевтың поэтикалық мәтіндеріндегі көрсетілген сөздерді тұтастай (қолмен¹) сұрыптауға тура келді. Статистикалық жұмыс құрастырушылар ақынның түпнұсқадағы 729 өлеңін енгізген, 2012 жылы басылымнан шыққан – «Жыр кітабы» [2] бойынша жүргізілді (кітапта сондай-ақ аудармалар мен поэмалар берілген). Талдауға алынған бұл төрт сөз, жалпы алғанда, 966 жағдайда кездесіп отырады. Жиілік көрсеткіштері бойынша «өмір» сөзі көш бастап келеді, ол өлең мәтіндерінде 429 рет кездеседі. Жиілік көрсеткішін «бақыт» сөзі аяқтайды – 131 рет көрініс тапқан. «Жүрек» және «көңіл» солардың аралығында: тиісінше 241 және 165 жағдайда кездеседі (төмендегі жиынтық кестені қараңыз).

Сандық көрсеткіштердің бұндай бірізділігінің өзіндік заңдылығы болуы мүмкін. Ол барлығы да өзара шарттасқан осындай болмыс тәртібін беретіндей: «Мен бақытсыз, өмірім тұман, қараңғы». Ақынның ең күрделі қарым-қатынасы бақытқа байланысты қалыптасады: «Бақыт мені көргенде, / Кетеді үркіп, енді жете бергенде».

Бір қызығы, бұл төрт сөздің жиілік көрсеткіштері Мақатаевтың өлең атауларының жүйесі арқылы бастапқы эмоциялық-мағыналық ақпаратты алуға болатынын дәлелдейді. Тақырып – символдық қуаттағыш пен семантикалық реттегіш қызметін орындайтын мәтіналды атау. Ол барлық мәтінді прогрессивті-регрессивті түсінуге және өзіндік пайымдауға көмектеседі: «Тек атау ғана оқырманда мәтін мазмұны туралы *алдын-ала түсінік (Vorverstandnis – Г.Г. Гадамердің термині)* қалыптастырады, оны түсіндірудің алғашқы қадамы болып табылады» («Именно заглавие более всего формирует у читателя *предпонимание* текста (*Vorverstandnis – термин Г.Г. Гадамера*), становится первым шагом к его интерпретации» [3, 107]).

Талқылау. Біз жасаған статистикалық есептеулер Мақатаевтың 4 томдық жинағының алфавиттік көрсеткіші бойынша талданатын 4 сөздің сандық, яғни мағыналық иерархиясын растайтын нәтижелер берді. Бірінші тармақтағы дербес атаулар мен атаулар жиынтығы бойынша ең жоғары көрсеткішке «өмір» бейнелі сөзі ие болды. Әрі қарай «жүрек», «көңіл», «бақыт» бейнелі сөздерінің саны өз кезегінде жалғаса отырып төмендей береді. (1-кестені қараңыз). Соңғы үш бейнелі сөз «өмір» сөзінің семантикалық өрісін қалыптастыруға қатысады. Бұл 4 сөздің арасында тығыз байланыс бар, олардың барлығы бір контекст шегінде кездесіп отыратын бірқатар өлеңдермен расталады. Бұл – «Көңілім», «Бөз орамал», «Арман» өлеңдері.

Бұл сөздер өлең мәтінінде бір-бірімен ұйқастық қатынастарға түсе алады: «өмірді – көңілді», «жүрегімде – жүр өмірде», «көңілімді – өмірімді», «көңілді – өмірді», «өмірде – жүрегімде», «көңілденем – өмір деген», «көңілсіз – өмірсіз», «көңіл – өмірім», «өмірі – көңілі», «өмірде – көңілде». Барлық ұйқас жұптарда «өмір» сөзі кездеседі, бұл Мақатаев

¹Білім беруге арналған барлық деректер компьютерлік базаға әлемдік, әдеби тілде енгізіліп қойған Орыс тілінің Ұлттық корпусына қарағанда, бізде өкінішке орай, қазақ тілінің поэзиялық корпусы әлі де ақсап тұрған мәселе.

үшін оның маңызының ерекше екендігінің кезекті дәлелі болып табылады. «Бақыт» бейнелі сөзінің ерекшелігі тағы да ұйқас деңгейінде көрініс табады: бұл сөз өлең жолдарының соңында бізге танымал үш жұптан басқа жаңа лексикалық жұбын табады: «бақыттар – уақыттар», «уақыт – бақыт».

Зерттеліп отырған бұл 4 сөз эпитеттер арқылы да біздің назарымызды аударады. Бұл тұста айта кететін жайт, Мақатаев мәнерлі сын есімдердің көп болуына ұмтылатын ақындардың қатарына жатпайды. Күйзеліс бейнесі ең қарапайым сөздермен беріледі. Ол мәтінге «таптаурын болған» сөздерді кіріктіру арқылы оларға жоғары поэтикалық мағына бере біледі, мәтіндегі жаңа сөздермен байланысқа түсу барысында бұл сөздер мүлдем басқа сапаға ие болады. Шынайылықты көрсете білу қарабайыр сөздер [4, 155-174] есебінен іске асады, бұған талданып отырған сөздерге қатысты эпитеттер топтамасы куә бола алады.

Мысалдарға назар аударайық: «Өмір»: тәтті/бал, ит, жоғалтқан, осал, келешегі, өткен, ескі, жаңа, қымбат, қатыбас, біздің, бұл/мына, жеке, жарқын, өткерген, қалған, қызық, арыстан, жан, жасарған, нұрлы, доссыз, толассыз, жақсы, ұлы, асау, сүрген, қиын.

«Жүрек»: жалын атқан, кішкентай, қыз, ер, ет, бүлінген, өгей, туған, әрбір, жетім, жабырқау, қайран, жаралы, тас, титтей, сұм, жылы, жан, менің, тоңған, қан, аңсаған, қалған, тұтқын, қорқақ, қалғыған, соққан, арбасқан, қос, шырылдаған, шер, адал, сотқар, сергек, сезім, жалыққан.

«Көңіл»: дарқан, тұнық, құмар, қырт, қос, ақ, сынық қанат, тасыған, қалған, жараланған, қуанған, тап-таза, ұшқан, пәк, көлеңкесіз, шат, қу, жәй, шіркін, кірсіз, көктемнің күні, іңірдегі, біздің.

«Бақыт»: артық, жалғыз, менің, шайқалмаған, сүйген, ақ, шын, жарты.

«Өмір» сөзінен «бақыт» сөзіне дейін мәнерлі сын есімдерді қолданудың сандық көрсеткіштерінде азаю үрдісі байқалады, бұл жиынтық кестеде көрсетілген жалпы статистикалық көрсеткіштерге сәйкес келеді.

4 сөздің қолданылу жиілігі көрсеткіштерінің жиынтық кестесі

№	Бейнелі сөз	Өлеңдердегі жиілік көрсеткіштері	Өлең атауларындағы жиілік көрсеткіштері	Бейнелі сөздегі эпитеттердің жиілік көрсеткіштері
1	өмір	429	39	41
2	жүрек	241	21	33
3	көңіл	165	19	27
4	бақыт	131	12	8
Барлығы	4	966	91	109

Берілген 4 сөздің нақты мәтіндік жағдаятта өздерін мағыналық жағынан қалай көрсететінін қарастырып көрейік.

Мақатаевтың ақындық пайымы болмыстың сан алуан қырларын қамтиды. Атап айтқанда, ақын өмірдің мәні мен оның неге арналғандығын түсінуге ұмтылады, өмір мәнінің сан қырлылығы мен күрделілігі жайлы ой толғайды. Онымен қарым-қатынас әрқалай болса да, ол ақынды қалай сынаса да: «Мен өмірге ғашықпын», – деп, ол өмірді шынайы сүйеді. Ол самғау мен құлдырауда да, бақыт пен бақытсыздықта да, қараңғылық пен жарықта да көрсетіледі. Мақатаев «Қызық өмір» атты өлеңінде тағдыр әртүрлі болғанмен, өмірдің біреу

ғана екендігі, оның шын мәнінде қажет екендігі жайлы ой өрбітеді: «Өмір біреу», «Өмір керек». «Не жетсін өмір сүргенге!».

Статистикалық мәліметтер көрсетіп отырғандай, Мақатаевтың өлең мәтіндерінде «өмір» бейнелі сөзі өте жиі кездеседі: «Өмір әлде алдайды», «Жас өмір, саған өкпем жоқ», «Өмір деген біреу бар», «Өмірге келген күнім» және т.б. Мысалы, «Ей, өмір» өлеңінде өмірдің ақ пен қарадан тұратындығы, ал оның өзі аспан мен жердің арасын, Ұмай мен Тәңірдің арасын мекендейтіні туралы айтылады. Сабырға келу үшін, ол мұздай суға өзін тастайды, ал оның екпіні мен тосындығы жел айдаған қаңбақтың өміріне ұқсайды. Өмір деген – жарқ еткен найзағайдай, көк аспанның күркіреуіндей қас қағым сәт («Пай, пай, Өмір!» өлеңі).

Өмір шұғыл бұрылыстарымен, өзіндік жұмбағымен әдемі. Ақынның өмір туралы лирикалық ойлары көбінесе ортақ ақиқатты қолдануға негізделген, бұл жай да «Өмір» атты өлеңінде орын алады: «Шіркін өмір, қымбатсың-ау дегенмен». Өмір туралы ақын ой-толғаныстарының шынайылығы қазақ оқырмандарына жақын әрі түсінікті «шыбын жан» этнометафораларын қолдану арқылы жүзеге асырылады. Қазақтардың ежелгі пайымдауларында «жан» сөзінің ғарыштық ұғымға негізделген астральдық мағынасы бар, сондай-ақ «шыбын жан» тіркесі «өмір» деген түсінікті білдіреді [5, 930]. Мұнда сыртқы фактор ретінде өмірдің күші екі еселеніп, әсіреленіп, іштей жарқыраған бейне – өмір = жан ретінде көрінеді: «Кеудесінде шыбыны бар жанды зат». Жалпы адами және ұлттық болмыс тәжірибесін ұштастыру арқылы мағыналық және көркем әсерге қол жеткізу – тек Мұқағали Мақатаевқа ғана тиесілі.

Ақын өмір әнін шарықтатады: «О, өмір, жан – өмір, нұр – өмір, / Ән – өмір, күй – өмір, жыр – өмір!». Ол ойды мәнерлеп жеткізуде жалпы поэтикалық сөз орамдарын білдіретін бірқатар теңеулерді жиі қолданады: «Өмір – күрес», «Өмір – теңіз», «дастан-өмір», «жастық – өмір», «Өмір деген – тер төгу», «Шайқаласың өмірдің кемесінде», «Өмір дейтін тайғанақ мұз айдында». Өмір мен өлімнің ара жігі соншалықты аумалы-төкпелі екендігіне көз жеткізген Мұқағали оларды көбінесе бір бүтін ретінде қабылдайды: «өмір-өлім». Келтірілген мысалдардың барлығы да Мақатаевтың жазу мәнерінің қарапайым да дәстүрге сай екендігін айғақтайды. Жаңа аялық ортаға қосылған белгілі нәрселер қайта ойластырылады және жаңаша қабылдана отырып, Мақатаев поэзиясының бірегей қайталанбас әлемін туындатады.

Мақатаев өзінің өмірде жолы болмағандығы туралы да ойға беріледі: «Не көрмедім, өмірде не кешпедім?!»; «Жылап қайттым өмірдің базарынан».

Бірақ ол үшін ақын ретінде ең үлкен өмірлік трагедия – поэзиядан айырылу:

Жырсыз өмір мен үшін өмір емес,
Жырсыз өмір – мен үшін тозған бұйым.
(«Шалқы, менің шұғылам»)

Өмір қандай ғажап болса да, поэзиясыз өмірдің Мақатаев үшін мәні жоқ: «Әнсіз өмір өмір ме?».

«Өмір» сөзі Мақатаевтың болмыс құндылықтары жүйесіндегі жетекші орындардың бірін атқара отырып, өзінің ұғымдық орбитасына және басқа да үш сөзді қосып алады.

«Жүрек» лексикалық категориясы Мақатаев поэзиясында жиі кездеседі және «Қан орнына жүрекке қайғы толса», «Салқын тартқан жүректі жылатқандай» сияқты ұмытылмас образдар арқылы беріледі.

Бұл сөздің Мақатаев үшін маңыздылығын айқын түсіне отырып, ақын қайтыс болғаннан кейін алты жыл өткен соң жарық көрген екі томдыққа кітапты құрастырушы Лашын Әзімжанова мен Сәрсенбі Дәуітов «Соғады жүрек» [6; 7] деген ат берген. Жоғарыда көрсетілгендей, 21 өлеңнің атауында «жүрек» сөзі кездеседі. Оның поэтикалық мәтіндерде де қомақты орны бар. Мақатаев лирикасындағы жүрек бейнесінде өзінше әрекет жасайтын тірі тіршілік иелерінің белгілері бар: «күрсінгенде», «атқан», «үзбе», «айналсын», «тула», «жүр»,

«түстің», «жалынба», «шырылдау», «жыласын», «жармасады», «оянып». Ақын жүректі сағатқа, жас сәбиге, жапыраққа, отқа, тасқа, тозаққа теңейді. Ол Данконың жүрегіне, африкалық жүрекке немесе арыстанның жүрегіне жақын болуы мүмкін.

«Бір ой» өлеңінде «жүрек» сөзі 4 рет кездеседі. Лирикалық кейіпкер жүрекке арнайы тоқталып, оны «сорлы жүрек» деп, эмоциялық сапалық қасиетпен айырықшалап көрсетеді. Бұл тіркес өлеңнің басында орын алып және соңында қайталанатын, осылайша сақина композициясын береді. Арманмен алаулаған жүректің қозғаушы күші неде: уайым ба әлде бақыт па, үрей ме әлде қуаныш па? Ол ақын алдына: бұған қуану әлде жылау керек пе деген таңдау қояды. Алаулаған жалын құшағында адам жанының өртеніп кетуінен қауіптеніп, ол байғұс жүректің ақырындап соғуын сұрайды. Жүрек бейнесі шабыт пен поэзияның образдарымен ұштасады:

Кірленген жүрегімді өр шабытпен,
Серігім өлеңіммен жуайын да!

Өмір бейнесі сияқты жүрек бейнесі де поэзиямен тығыз байланысты: «Жүрегімде жыр ұйып».

«Көңіл» бейнелі сөзінің семантикасы аса бай. Қазақ-орыс сөздігіне [8, 425] сай, оның сөйлемдерде қолдануына қарай айқындалатын 5 мағыналық нұсқасы бар. «Көңіл» сөзінің «махаббат» мағынасында қолданылуы да кездеседі: «Көрмегін, мейлің, көңілді маған бөлмегін», «жан»: «Шаршапты көңіл»; «жүрек»: «Сенің көңілің қайда енді белгісіз»; «сезім»: «Толқын-көңіл тоқырап таусылуы-ай»; «Ең көрікті, көңілді қайсың барсың?».

«Көңіл» сөзімен байланысты поэтикалық формулалар Мақатаев поэзиясында «балға мен төстің арасындағы» орынды алады. Олар үшін белгіленген тұрақтылық жоқ. Ақын мұны айқын ұғынады: «Кім білсін, көңіл, қандай күй кешеді». Олар өмір қуатымен толыға алады: «Кейде көңілім жанады өрт секілді». Алайда оларда көбінесе сағыныш пен қайғының тау құлатар күші бар:

Өксі, көңіл, өткізген сәттеріңе,
Өксі, көңіл, мен сені жұбатпайын.
(«Заулап өткен заман-ай...»)

«Көңілім» өлеңіндегі лирикалық кейіпкердің жанында бұрқасын, көңілінде жалын лаулайды. Бірақ қуаныш, бақыт, өкініш пен қайғы бірін-бірі алмастыра отырып, қатар өрбіп отырады. Сансыз достар жұбата алуы мүмкін, әйтсе де жылауға да мәжбүрлей алады.

Қарама-қарсы қойып салыстыру эстетикасы Мақатаевтың поэзиялық дүниетанымының маңызды ерекшеліктерінің бірі болып табылады. Бірақ кейбір жағдайларда ол антитезаны алып тастауға ұмтылады, оның құрамдас бөліктерін бір бөлімге топтастырады. Талданып отырған өлеңде уайымды жеңу қарама-қарсы қатарларды кең мағынадағы «көңіл» ұғымының құрамдас бөлігі ретінде көрсету арқылы жүзеге асырылады:

Көтере берем,
көңілім – жердің шары ғой.
О, дарқан көңілім!
Өмірімнің тозбас сәні ғой!
(«Көңілім»)

Бақыт деген өмірдің ең маңызды құрамдас бөлігі екендігін мойындай отыра, ақын оған қол жетпес арман деп қарайды. Ол бұл өмірде өзіне бақыт «бұйырмаған» деп санайды. Оның соңынан қуады («бақыт қуып»), алайда оны ұстай алмайды («ұстай алмадым»), себебі бақыт

сағым секілді, елес: «Жалтақ-бақыт жалт етіп көрінбеді». Мақатаев «Қызық өмір» өлеңінде лирикалық кейіпкер мен бақыт арасындағы күрделі қарым-қатынастың керемет және қайталанбас бейнелерін жасайды:

Өліп-талып жеткенде бақытына,
Шорт үзіліп кей тағдыр түгесілген, – деп, ақын мұңаяды.
(«Қызық өмір»)

Мақатаевтың замандасы Д. Самойлов деген ақын Пушкин дәстүрлерін жалғастырған ХХ ғасырдың екінші жартысындағы ақындарды «Олар / Соңғы пушкиндік саңлақтар тобынан» («Они / Из поздней пушкинской плеяды» [9, 254]) деп атаған еді. Бұл тең дәрежеде Пушкин поэзиясына бағытталған қазақ ақыны шығармашылығына да қатысты. Бақыт пен өмірдің трагедиялық үйлесімсіздігінің лирикалық сюжеттік жағдаяты Мақатаевтың рухани және өмірлік өмірбаянымен ғана байланысты емес, сонымен қатар мұнда 1834 жылғы Пушкиннің атақты «Жетер, достым, жетер! жүрегім тыныштық сұрайды...» («Пора, мой друг, пора! покоя сердце просит...» [10, с. 258]) өлеңіне сілтеме бар:

Пора, мой друг, пора! покоя сердце просит –
Летят за днями дни, и каждый час уносит
Частичку бытия, а мы с тобой вдвоем
Предполагаем жить... И глядь – как раз – умрем.
На свете счастья нет <...>

Мақатаевтың «Қызық өмір» өлеңінде силлогизм қағидаты бойынша құрылған «бақыт / өмірдің тез өтушілігі» сияқты Пушкиндік жұп бар: аталған екі түрткі өмірдің жазмыш алдындағы шарасыздығы туралы семантикалық қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Мақатаев тағдырының барлық қайғылы оқиғалары оны өзі үшін бақыт іздеудің нәтижесіздігіне сендіреді: «Бақыт іздеп жүріпін бекерге мен». Ол табиғаттан оны таба алмайды: «Оралдым тұңғиықтан батып барып, / Одан да әкелмедім бақыт тауып». Махаббат та оған бақыт әкелмейді: «Сенімен кетті жастық, кетті бақыт».

«Бақыт іздеп» деген өлеңінде ақын бақыттың өзіне бұйырмайтынын, үміт те күтпейтіндігін мойындап, былайша жабырқайды:

Білемін, бақыт табу қиын маған,
Несіне бақыт іздеп құйын болам!

Бақыт туралы айта отырып, Мақатаев сандық көрсеткіштер жүйесіне сілтейтін ұғымдарға жиі жүгінеді: «Бақыт-ау! Сенің құның тиын маған!», «Аздаған менде бақыт бар», «Бір басымда бақытым бар аздаған», «Бақыт бер маған аздаған!», «Қаласам, бір-бір бақыт таба аламын!». «Тілек» өлеңінде ақын өзіне тек жартыкеш бақыт пен жарты ғасырлық ғұмыр берілгендігін көрегендікпен айтады. Бақыт соңына дейін өз ойлағанымен үнемі сәйкес келе бермейді: «Бақыт іздеп соңғы сәулем сөнгенше».

Мақатаев поэзиясындағы осы бейнелі сөздер мен эпитеттерді қолдану жиілігінің төмен көрсеткішінің болуы оның жеке басының бақытсыздығы, осындай киелі күйдің бейнесін сомдауда ақын бойында уайымшылдық сарынның басым болуымен түсіндірілуі мүмкін.

Алайда ақын өзінің соңынан үнемі қалмай ілесіп жүретін бақытсыздық сезімінен арылудың жолын табуға ұмтылады. Уайымшылдық көңіл-күйді жеңіп шығу өзі қуат алатын өзін қоршаған әлемнің арқасында жүзеге асырылады. Мақатаев бақытты неден табады? Ол «Үш бақытым» өлеңінде тағы да сандық ұғымға жүгіне отырып: «Үш бірдей бақытым бар алақан-

да», – деп серпіледі. Жалпы алғандағы бақыттың құрамдас бөлігі – халық, ана тілі және Отан.

1) Бақыт – өзінің қасиетті ойының алтын кенін, бүкіл поэзиясының бар қазынасын арнаған туған халқы. Бақыттың осы бір түрінің маңызды ажырамас құрамдас бөлігі – балалардың қалыптасуында негізгі рөл атқаратын, оларды қамқорлық пен махаббатқа бөлеген ата-ана бақыты, жеке адамның бақыты болып табылады. «Бақыт деген» өлеңінде «бақыт» сөзі 23 рет кездеседі. Мұғалім «Бақыт деген не?» атты тақырыпқа үйден шығарма жазып келуге тапсырма береді. «Бақыттың не екендігін мен қайдан білемін?» деген оқушы ұлының таңырқауына әкесі: оның бала күнгі алаңсыз ойыны, уайымсыз күндері мен балалық күлкісінің өзі бақытты құрайтындығы жайлы келелі кеңес береді. Ұлының бақыты да ол үшін бақыт іздеп жүрген әкесінде: «Бақытын тілеп баланың». Бұл – әкесінен жастай айырылған, оның қамқорлығы мен қолдауына зәру болған, өмірдің бар тауқыметін басынан өткерген Мақатаев үшін көркем тіркес қана емес, бұл – тұрмыстық даналық. Ананың бақыты, бөліп қарастырғанда, Мұқағали Мақатаевтың өз анасының бақыты өмірдің тар жол, тайғақ кешулеріне қарамастан Жаратқаннан тілеп алған өз ұлының өзінің қасында болуында: «Шеше, сен бақыттысың»².

1) Мұқағали өзінің «Үш бақытым» атты өлеңінде:

Кей-кейде дүниеден түңілсем де,
Қасиетті тілімнен түңілмедім, –

дей келе, тас жүректі тілімдеп, ақынды құтқаруға қабілетті ана тілі бақыттың бір бөлігін қамтитындығына аса мән береді.

Нәтижелер. Тілдің шынайы бейнесі шығармашылықта көрінеді. Мақатаев үшін ұлы қазақ сөз өнеріне қызмет етудің жарқын үлгісі М. Әуезов болды. «Елес жайлы естелік» атты өзінің бір өлеңінде ақын «Абай жолы» романы-эпопеясы авторының төрағалығымен өткен жазушылар жиналысына қалай қатысқандығын еске алады. Жазушылар Одағының адамға лық толы залының бір бұрышынан елеусіз ғана орын алған ақын бұл жиынның салтанатты да ұмытылмастай болғандығы көрнекті қазақ жазушысының қатысуына байланысты екендігі жайлы ойға шомады. Мақатаевтың пікірінше, оның тағдыры – Әуезовке шығармашылық бақытты сезіндірген, оның даңқын көкке көтерген – оның еңбекқорлығы. Сондай-ақ М. Мақатаев өзінің бар өмірін, тұтастай өзін шығармашылыққа, Поэзияға арнады. («Сен үшін» өлеңі). Ол өз бақытын содан ғана көрді.

2) Бақыт – бұл Отан. Ол Мақатаевтың табиғи-тұрмыстық әлемінің үш қырын қамтиды: «Қарасаз» атты бақытты мекенді; күн астында тіршілік ететін табиғат бақыты, туған қазақ жерінің және де бүкіл осы әлемнің бақыты; заман, дәуір, тарих бақыты:

Бақытты ғой заман,
Қандай көңілді!

– деп толғанады ол өзінің «Қуанышыңмен!» атты өлеңінде.

Мақатаев поэзиясындағы «өмір», «жүрек», «көңіл», «бақыт» атты төрт сөздің саяси мәні мен құрылымының мәтінде көрініс табуы идеологиялық (Эко термині [12, 2004]) екендігін көрсетті. Ол жиі күйзелу мен қайғы-қасірет қуаныш пен бақытты ығыстыруға тырысатын мақатаевтық тұжырымдамада болмыстың бір мағыналы емес екенін көрсетеді, Мысалы, ертеректегі «Ауырмай жаным қиналды!» деген өлеңінің екінші редакциясында осы 4 сөздің

²М.Мақатаев анасының бақыты ұзаққа созылмады. Өз ұлынан айырылғандағы орны толмас қайғысы туралы 90 жастағы Нағиман Батанқызы «Ойлағанда өзегім өртенеді...» деген естеліктерінде бөлісті [11, б. 9-12].

бәрі де қатысып, көңіл-күйдің тығырықтан шығу жолына ат салысады. Лирикалық қаһарманның жүрегі бір орнында тұрмайды, жаны жалын құшағында, себебі ол дұрыс жөн сілтейтін адамды әлі де тапқан жоқ. «Бақытсыз сорлы болдым да, / Өмірдің кештім батпағын», – деген сөздерден жалғыздік жанның жан айқайы естіледі. 18 жастағы ақынды өзекті өртер осындай жолдарды жазуға не итермеледі, өмірден нені көруге мәжбүр етті?!

Сондай-ақ бұл 4 санының тұрақтылық пен әмбебаптылықты білдіретінін, үйлесім мен тереңдікке ие екендігін естен шығармауымыз маңызды (дүниенің 4 бұрышы, жылдың 4 мезгілі / тәулік, 4 апат). Бұл сандардың нышандары қазақ мәдениетінің ұлттық кодтарында да көрініс тапқан [5, 817]: «Төрт құбыласы тең», «Төрт аяғынан тік тұрғызды», «Төрт түлік», «Төрт қанатты үй».

Қорытынды. Уайым тақырыбы мен тығырықтың лебі болуына қарамастан («Қара жерге өмірім көмілгенше»; «Өмірді келеді тастағың, тәтті өмірді»; «Бақыты жүр сорғалап» және т.б.) Мақатаев болмыстың үйлесімділігін қайта жасауға күш салады. Бұнда оған мәртебелі поэзияға қызмет ету жолы көмек береді: «Мен өмірді жырлау үшін келгемін!».

С.Франк: «Трагедияның мүмкіндігінің өзі адам рухының тереңдігін көрсетеді, онда ол жоғарыға көтеріле отырып, үйлесімділіктің рахат тыныштығы құшағында өз болмысының берік негізі бола алады» («сама возможность трагедии предполагает те глубины человеческого духа, в которых он, возвышаясь над ней, имеет прочную основу своего бытия в блаженном покое гармонии» [13]), – деп жазады. М. Мақатаев қайғының үстінде үстемдік құратын ақырғы жеңісті қамтамасыз ететін, тұрмыс үйлесімділігін әкелуі мүмкін шығармашылық пен поэзияның арқасында өз-өзіне деген сенімін жоғалтпайды.

Список использованной литературы:

1. Шарден де Т.П. Феномен человека. – М.: Наука, 1987.
2. Мақатаев М. Жыр кітабы. – Алматы: ҚАЗАқпарат, 2012.
3. Введение в литературоведение: Учеб. пособие / Под ред. Л.В. Чернец. – М.: Высш. шк., 2004.
4. Жовтис А.Л. Избранные труды. – Алматы, 2013. – С. 155-174.
5. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. – Алматы: Дайк-Пресс, 2008.
6. Мақатаев М. Соғады жүрек: Өлеңдер, поэмалар. Екі томдық. – Алматы, 1982. Т. I.
7. Мақатаев М. Соғады жүрек: Өлеңдер, поэмалар. Екі томдық. – Алматы, 1982. Т. II.
8. Қазақша-орысша сөздік. Казахско-русский словарь. – Алматы: Дайк-Пресс, 2008.
9. Самойлов Д.С. Стихотворения. – СПб.: Академический проект, 2006.
10. Пушкин А.С. Полное собрание сочинений в десяти томах. Том III. – Л.: Наука, 1977.
11. Мұқағали: Естеліктер. – Алматы: Жазушы, 1995.
12. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию. – СПб.: Симпозиум, 2004.
13. Франк С.Л. Трагизм и гармония бытия // Реальность и человек. Метафизика человеческого бытия. URL: <http://altrea.narod.ru/frank/realnost26.html> (дата обращения 29.07.2018).

References:

1. Sharden de T.P. Fenomen cheloveka. – M.: Nauka, 1987.
2. Maqataev M. ZHyir kitaby. – Almaty: QAZAqparat, 2012.
3. Vvedenie v literaturovedenie: Ucheb. posobie / Pod red. L.V. Chernec. – M.: Vyssh. shk., 2004.
4. Zhovtis A.L. Izbrannye trudy. – Almaty, 2013. – S. 155-174.
5. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. – Алматы: Дайк-Пресс, 2008.
6. Maqataev M. Soqady zhyrek: Öleñder, poemalar. Eki tomduq. – Almaty, 1982. T. I.
7. Maqataev M. Soqady zhyrek: Öleñder, poemalar. Eki tomduq. – Almaty, 1982. T. II.
8. Қазақша-орысша сөздік. Kazahsko-russkij slovar'. – Almaty: Dajk-Press, 2008.

9. Samojlov D.S. *Stihotvoreniya*. – SPb.: Akademicheskij proekt, 2006.
10. Pushkin A.S. *Polnoe sobranie sochinenij v desyati tomah. Tom III*. – L.: Nauka, 1977.
11. Мұқағали: *Estelikter*. – Almaty: Zhazushy, 1995.
12. Eko U. *Otsutstvuyushchaya struktura. Vvedenie v semiologiyu*. – SPb.: Simpozium, 2004.
13. Frank S.L. *Tragizm i garmoniya bytiya // Real'nost' i chelovek. Metafizika chelovecheskogo bytiya*. URL: <http://altrea.narod.ru/frank/realnost26.html> (data obrashcheniya 29.07.2018).

МРНТИ17.07.41

10.51889/2959-5657.2024.88.2.004

*Ананьева С.В.*¹

¹*Институт литературы и искусства им. М.О. Ауэзова КН МНВО РК,
Алматы, Казахстан,
e-mail: svananyeva@gmail.com*

УСТРЕМЛЕННЫЕ К НОВЫМ ПРОСТОРАМ И ПРЕОДОЛЕВАЮЩИЕ ГРАНИЦЫ: П. ВАСИЛЬЕВ, Н. ТИТОВ

Аннотация

Художественное произведение создается в двух системах: образной и событийной. Писатель, в свою очередь, в определенной степени является литературным мыслителем. Размышления о литературе выступают своеобразными средствами связи художественной литературы с историей, социологией, психологией, с другими смежными или отдаленными областями знаний. Художественное и художественно-философское открытие произошло в период появления и утверждения казахской темы в русской литературе. Поэтический дар Н. Титова и П. Васильева воплотился в таких жанрах как песня и сказка. Статья посвящена анализу песен П. Васильева и «Алтайских сказок» Н. Титова с точки зрения отражения в них имагологического дискурса казахской тематики и проблематики. Казахская тема в творчестве русских поэтов воплощалась ярко и неповторимо, по велению сердца.

Ключевые слова: поэзия, тема, проблема, дискурс, стиль

*Ананьева С.В.*¹

¹*М.Әуезов атындағы әдебиет және өнер институты
Алматы Қазақстан,
e-mail: svananyeva@gmail.com*

ЖАҢА КЕҢІСТІКТЕРГЕ ЖӘНЕ ШЕКАРАЛАРДЫ АСУ: П.ВАСИЛЬЕВ, Н.ТИТОВ.

Аңдатпа

Көркем шығарма екі жүйеде жасалады: бейнелі және оқиғалы. Жазушы өз кезегінде белгілі бір дәрежеде әдеби ойшыл. Әдебиет туралы ой-толғаулар көркем әдебиетті тарихпен, әлеуметтанумен, психологиямен және басқа да жақын немесе алыс білім салаларымен байланыстырудың бірегей құралы ретінде әрекет етеді. Орыс әдебиетінде қазақ тақырыбының пайда болуы мен орнығуы кезеңінде көркемдік және көркемдік-философиялық жаңалық болды. Н.Титов пен П.Васильевтің поэтикалық дарыны ән, ертегі сияқты жанрларда бейнеленді. Мақала П.Васильевтің және Н.Титовтың «Алтай хикаялары» жырларының қазақ тақырыптары мен мәселелерінің имагологиялық дискурсын көрсету тұрғысынан талдауға

БІЗДІҢ АВТОРЛАР

Алексеев Павел Викторович – филология ғылымдарының докторы, орыс тілі және әдебиеті кафедрасының профессоры, Горно-Алтай мемлекеттік университеті, Горно-Алтайск қ., Ресей; ORCID 0000-0003-3680-1785, e-mail: pavel.alekseev.gasu@gmail.com

Попов Алексей Владимирович – филология ғылымдарының кандидаты, орыс тілі және әдебиеті кафедрасының доценті, Горно-Алтай мемлекеттік университеті, Горно-Алтайск қ., Ресей; ORCID 0000-0001-6067-1461, e-mail: popov_gagu@mail.ru

Орехова Татьяна Ивановна – филология ғылымдарының кандидаты, орыс тілі мен әдебиеті кафедрасының доценті, Горно-Алтай мемлекеттік университеті, Горно-Алтайск қ., Ресей; ORCID 0009-0001-1197-4340, e-mail: oretatiwa@mail.ru

Жиренов Саян Аманжолұлы – филология ғылымдарының кандидаты, профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан; ORCID 0000-0002-4544-1171, e-mail: family-jan@mail.ru

Құлманова Зульфия Бекболатқызы – PhD докторы, доценті, Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы, Алматы, Қазақстан; ORCID 0000-0001-8791-032X, e-mail: family-jan@mail.ru

Кенжебаева Ұлпан Ермаханбетқызы – докторант, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан; ORCID 0000-0002-8251-9572, e-mail: uli.05@mail.ru

Абишева Сауле Джунусовна – филология ғылымдарының докторы, профессор, орыс тілі мен әдебиеті кафедрасының меңгерушісі, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан; ORCID 0000-0002-4497-0805, e-mail: s.abisheva@mail.ru

Ананьева Светлана Викторовна – филология ғылымдарының кандидаты, доцент, аналитика және сыртқы әдеби байланыстар кафедрасының меңгерушісі, М.О. Әуэзов атындағы Әдебиет және өнер институты, ҚР ҒЖБМ ҒК, Алматы, Қазақстан; ORCID 0000-0001-7349-1590, e-mail: svananyeva@gmail

Джумагалиева Узима Зинешовна – педагогика ғылымдарының магистрі, орыс филологиясы кафедрасының меңгерушісі, Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ., Қазақстан; ORCID 0000-0003-0495-7769, e-mail: uzima8282@mail.ru

Пашков Александр Витальевич – филология ғылымдарының кандидаты, әлем әдебиеті кафедрасының меңгерушісі, А.С. Пушкин атындағы Мемлекеттік орыс тілі институты, Мәскеу қ., Ресей; e-mail: AVPashkov@pushkin

Смаилова Жадыра Арикбаевна – 2 курс докторанты, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан; ORCID 0000-0003-4267-1366 e-mail: smailova_zhadyra@list.ru

Теміртон Ғалия – PhD, қауымдастырылған профессор, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік Орталық музейі, e-mail: gt_csmrk@mail.ru

Ержанова Феруза Мерибекқызы – PhD докторы, м.а. қауымдастырылған профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті; ORCID 0000-0001-5067-0887, e-mail: ferusa@mail.ru

Асылбекова Марина Сергеевна – филология ғылымдарының кандидаты, орыс тілі мен әдебиеті мұғалімі, №165 мамандандырылған лицей, Алматы, Қазақстан; e-mail: marina.assylbekova@gmail.com

Ермекбаева Гүлзира Садубекқызы – магистр, К.Сағадиев атындағы Халықаралық бизнес университеті, Алматы, Қазақстан; e-mail: ariz_g@mail.ru

Ибраева Жанарка Бакибаевна – филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан; ORCID 0000-0003-1487-5513, e-mail: igb1006@mail.ru

Каримова Бағлангүл Түсіпқызы – филология ғылымдарының кандидаты, қауымдас-тырылған профессор, «Өрлеу» БАҰО АҚ-ның Павлодар облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің кәсіби даму институты, Павлодар қ., Қазақстан; ORCID 0000-0002-4789-0122, e-mail: Bkarim1967@mail.ru

Кноль Марина Владимировна – «Шетел тілдерін оқытудың теориялары мен әдістемесі» кафедрасының докторанты, академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан; ORCID 0000-0001-6976-1463, e-mail: marina_vagner@mail.ru

Шалбаева Динара Хуттыбаевна – гуманитарлық ғылымдар магистрі, «Шетел тілдері» кафедрасының аға оқытушысы, академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды; ORCID 0000-0002-4917-2749, e-mail: dinara.shalbaeva@mail.ru

Тынбаева Гульнара Салимжановна – гуманитарлық ғылымдар магистрі, Қарағанды университетінің шетел тілдері кафедрасының аға оқытушысы, академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды, Қазақстан; ORCID 0000-0002-6648-228X, e-mail: gulnara.st@mail.ru

Капанова Айжан Капанқызы – шет тілдері бойынша білім беру магистрі, Астана халықаралық университеті, Астана, Қазақстан; ORCID 0000-0003-1982-5267, e-mail: aizhan.kapanova@aiu.edu.kz

Бейбітова Айдана Сымбатқызы – оқытушы, Астана халықаралық университеті, Астана, Қазақстан; ORCID 0000-0002-6356-1847, e-mail: aydana_94.18@mail.ru

Исайнова Әйгерім Әуезқызы – магистр, оқытушы, Астана халықаралық университеті, Астана қ., Қазақстан; ORCID 0009-0000-2346-4762, e-mail: aigeraisainova@mail.ru

Адширинов Камил Фикрат – филология ғылымдарының кандидаты, доцент, Әзірбайжан мемлекеттік педагогикалық университетінің Шеки филиалы, Әзербайжан Ұлттық Ғылым академиясы Шеки аймақтық ғылыми орталығының жетекші ғылыми қызметкері, Шеки қ., Әзірбайжан; e-mail: Kamil.adisirinov@mail.ru

НАШИ АВТОРЫ

Алексеев Павел Викторович – доктор филологических наук, профессор кафедры русского языка и литературы, Горно-Алтайский государственный университет, г. Горно-Алтайск, Россия; ORCID 0000-0003-3680-1785, e-mail: pavel.alekseev.gasu@gmail.com

Попов Алексей Владимирович – кандидат филологических наук, доцент кафедры русского языка и литературы, Горно-Алтайский государственный университет, г. Горно-Алтайск, Россия; ORCID 0000-0001-6067-1461, e-mail: popov_gagu@mail.ru

Орехова Татьяна Ивановна – кандидат филологических наук, доцент кафедры русского языка и литературы, Горно-Алтайский государственный университет, г. Горно-Алтайск, Россия; ORCID 0009-0001-1197-4340, e-mail: oretatiwa@mail.ru

Жиренов Саян Аманжолұлы – кандидат филологических наук, профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан; ORCID 0000-0002-4544-1171, e-mail: family-jan@mail.ru

Кульманова Зульфия Бекбулатовна – доктор PhD, доцент, Казахская национальная консерватория имени Курмангазы, г. Алматы, Казахстан; ORCID 0000-0001-8791-032X, e-mail: family-jan@mail.ru

Кенжебаева Улпан Ермаханбетовна – докторант, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан; ORCID 0000-0002-8251-9572, e-mail: uli.05@mail.ru

Абишева Сауле Джунусовна – доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой русского языка и литературы, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан; ORCID 0000-0002-4497-0805, e-mail: s.abisheva@mail.ru

Ананьева Светлана Викторовна – кандидат филологических наук, ассоциированный профессор, заведующая отделом аналитики и внешних литературных связей, Институт литературы и искусства имени М.О. Ауэзова, КН МНВО РК, г. Алматы, Казахстан; ORCID 0000-0001-7349-1590, e-mail: svananyeva@gmail.com

Джумагалиева Узима Зинешовна – магистр педагогических наук, Атырауский университет имени Х.Досмухамедова, заведующая кафедрой русской филологии, г. Атырау, Казахстан; ORCID 0000-0003-0495-7769, e-mail: uzima8282@mail.ru

Пашков Александр Витальевич – кандидат филологических наук, заведующий кафедрой мировой литературы, Государственный институт русского языка им. А.С. Пушкина, г. Москва, Россия; e-mail: AVPashkov@pushkin

Смайлова Жадыра Арикбаевна – докторант 2-го курса, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан; ORCID 0000-0003-4267-1366, e-mail: smailova_zhadyra@list.ru

Темиртон Галия – PhD, ассоциированный профессор, Центральный государственный музей РК, e-mail: gt_csmrk@mail.ru

Ержанова Феруза Мерибековна – PhD, и.о. ассоциированный профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая; ORCID 0000-0001-5067-0887, e-mail: ferusa@mail.ru

Асылбекова Марина Сергеевна – кандидат филологических наук, учитель русского языка и литературы, специализированный лицей #165, Алматы, Казахстан; e-mail: marina.assylbekova@gmail.com

Ермекбаева Гульзира Садубековна – магистр, Университет международного бизнеса имени Кенжегали Сагадиева, г. Алматы, Казахстан; e-mail: ariz_g@mail.ru

Ибраева Жанарка Бакибаевна – кандидат филологических наук, ассоциированный профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, г. Алматы, Казахстан; ORCID 0000-0003-1487-5513, e-mail: igb1006@mail.ru

Каримова Баглангуль Тусуповна – кандидат филологических наук, ассоциированный профессор, АО НЦПК Өрлеу институт профессионального развития педагогов по Павлодарской области, г. Павлодар, Казахстан; ORCID 0000-0002-4789-0122, e-mail: Bkarim1967@mail.ru

Кноль Марина Владимировна – докторант, кафедра «Теории и методики иноязычной подготовки» Карагандинский университет им. академика Букетова, Караганда, Казахстан; ORCID 0000-0001-6976-1463, e-mail: marina_vagner@mail.ru

Шалбаева Динара Хуттыбаевна – магистр гуманитарных наук, старший преподаватель кафедры иностранных языков, Карагандинский университет им. академика Букетова, Караганда; ORCID 0000-0002-4917-2749, e-mail: dinara.shalbaeva@mail.ru

Тынбаева Гульнара Салимжановна – магистр гуманитарных наук, старший преподаватель кафедры иностранных языков, Карагандинский университет им. академика Букетова, Караганда, Казахстан; ORCID 0000-0002-6648-228X, e-mail: gulnara.st@mail.ru

Қапанова Айжан Қапанқызы – магистр образования иностранных языков, Международный университет Астана, г. Астана, Казахстан; ORCID 0000-0003-1982-5267, e-mail: aizhan.kapanova@aiu.edu.kz

Бейбітова Айдана Сымбатқызы – Международный университет Астана, г. Астана, Казахстан; ORCID 0000-0002-6356-1847, e-mail: aydana_94.18@mail.ru

Исайнова Айгерим Ауезовна – Международный университет Астана, г. Астана, Казахстан; ORCID 0009-0000-2346-4762, e-mail: aigeraisainova@mail.ru

Адширинов Камиль Фикрат – кандидат филологических наук, доцент, Шекинский филиал Азербайджанского государственного педагогического университета; Ведущий научный сотрудник Шекинского регионального научного центра Национальной академии наук Азербайджана, г. Шеки, Азербайджан; e-mail: Kamil.adisirinov@mail.ru

OUR AUTHORS

Alekseev Pavel Viktorovich – Doctor of Philology, Professor of the Department of Russian Language and Literature, Gorno-Altai State University, Gorno-Altai, Russia; ORCID 0000-0003-3680-1785, e-mail: pavel.alekseev.gasu@gmail.com

Popov Alexey Vladimirovich – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Russian Language and Literature, Gorno-Altai State University, Gorno-Altai, Russia; ORCID 0000-0001-6067-1461, e-mail: popov_gagu@mail.ru

Orekhova Tatyana Ivanovna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Russian Language and Literature, Gorno-Altai State University, Gorno-Altai, Russia; ORCID 0009-0001-1197-4340, e-mail: oretatiwa@mail.ru

Zhirenov Sayan Amanzholuly – candidate of philological sciences, professor, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Almaty, Kazakhstan; ORCID 0000-0002-4544-1171, e-mail: family-jan@mail.ru

Kulmanova Zulfiya Bekbulatovna – PhD, Associate Professor, Kurmangazy Kazakh National Conservatory, Almaty, Kazakhstan; ORCID 0000-0001-8791-032X, e-mail: family-jan@mail.ru

Kenzhebaeva Ulpan Ermakhanbetovna – doctoral student, Kazakh National Pedagogical University named after Abay. Almaty, Kazakhstan; ORCID 0000-0002-8251-9572, e-mail: uli.05@mail.ru

Abisheva Saule Dzhunusovna – Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Russian Language and Literature, Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Almaty, Kazakhstan; ORCID 0000-0002-4497-0805, e-mail: s.abisheva@mail.ru

Ananyeva Svetlana Viktorovna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Analytics and External Literary Relations, Institute of Literature and Art named after M.O. Auezova, Scientific Researcher of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan; ORCID 0000-0001-7349-1590, e-mail: svananyeva@gmail.com

Dzhumagalieva Uzima Zineshovna – Master of Pedagogical Sciences, Atyrau University named after Kh. Dosmukhamedov, Head of the Department of Russian Philology, Atyrau, Kazakhstan; ORCID 0000-0003-0495-7769, e-mail: uzima8282@mail.ru

Pashkov Alexander Vitalievich – Candidate of Philological Sciences, Head of the Department of World Literature, State Institute of Russian Language named after A.S. Pushkin, Moscow. Russia; e-mail: AVPashkov@pushkin

Smailova Zhadyra Arikbaevna – 2nd year doctoral student, Kazakh National Pedagogical University named after Abay, Almaty, Kazakhstan; ORCID 0000-0003-4267-1366 e-mail: smailova_zhadyra@list.ru

Temirton Galia – PhD, associate professor, Central State Museum of the Republic of Kazakhstan, e-mail: gt_csmrk@mail.ru

Erzhanova Feruza Meribekovna – PhD, acting Associate Professor, Kazakh National Pedagogical University named after Abay; ORCID 0000-0001-5067-0887, e-mail: ferusa@mail.ru

Assylbekova Marina Sergeevna – candidate of philological sciences, teacher of Russian language and literature, specialized lyceum #165, Almaty, Kazakhstan; e-mail: marina.assylbekova@gmail.com

Ermekbaeva Gulzira Sadubekovna – Master, University of International Business named after Kenzhegali Sagadiev, Almaty, Kazakhstan; e-mail: ariz_g@mail.ru

Ibraeva Zhanarka Bakibaevna – candidate of philological sciences, associate professor, Kazakh National Pedagogical University named after Abay, Almaty, Kazakhstan; ORCID 0000-0003-1487-5513, e-mail: igb1006@mail.ru

Karimova Baglangul Tusupovna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, JSC NTsPK Orleu Institute for Professional Development of Teachers in Pavlodar Region, Pavlodar, Kazakhstan; ORCID 0000-0002-4789-0122, e-mail: Bkarim1967@mail.ru

Knol Marina Vladimirovna – doctoral student, department of “Theories and Methods of Foreign Language Training” Karaganda University named after. Academician Buketov, Karaganda, Kazakhstan; ORCID 0000-0001-6976-1463, e-mail: marina_vagner@mail.ru

Shalbaeva Dinara Huttybaevna – Master of Arts, senior lecturer of the Department of Foreign Languages, Karaganda University named after. Academician Buketov, Karaganda; ORCID 0000-0002-4917-2749, e-mail: dinara.shalbaeva@mail.ru

Tynbaeva Gulnara Salimzhanovna – Master of Arts, senior lecturer of the Department of Foreign Languages, Karaganda University. Academician Buketov, Karaganda, Kazakhstan; ORCID 0000-0002-6648-228X, e-mail: gulnara.st@mail.ru

Kapanova Aizhan Kapankyzy – Master of Education of Foreign Languages, Astana International University, Astana, Kazakhstan; ORCID 0000-0003-1982-5267, e-mail: aizhan.kapanova@aiu.edu.kz

Beibitova Aidana Symbatkyzy – teacher, Astana International University, Astana, Kazakhstan; ORCID 0000-0002-6356-1847, e-mail: aydana_94.18@mail.ru

Isaynova Aigerim Auezovna – teacher, Master of Education Astana International University, Astana, Kazakhstan; ORCID 0009-0000-2346-4762, e-mail: aigeraisainova@mail.ru

Adshirinov Kamil Fikrat – candidate of philological sciences, associate professor, Azerbaijan State Pedagogical University, Leading researcher at the Sheki Regional Scientific Center of the National Academy of Sciences of Azerbaijan, Sheki, Azerbaijan; e-mail: Kamil.adshirinov@mail.ru